

Перегуда Євген Вікторович
pereguda.iev@knuba.edu.ua

Баєва Юлія Євгенівна
baieva.iuie@knuba.edu.ua

ДОВІРА ДО ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

Пандемія COVID-19 поставила на порядок денний якісно нові виклики перед суспільством. Адекватні відповіді на них неможливі без аналізу тих нових тенденцій суспільного розвитку, які вона виявила. Ці тенденції насамперед стосуються політичної сфери суспільного життя, взаємодії як між самими політичними елітами, так й між останніми, органами державної влади та суспільством.

Пандемія призвела до змін в ідеологічному забезпеченні суспільного розвитку. На думку українського дослідника О. Фісуна, вона актуалізувала ідеології лівоцентристської спрямованості, соціал-демократичні ідеї та цінності. На початку 2021 р. він вбачав прояв цієї тенденції в перемозі на президентських виборах в США Дж. Байдена, тих лівоцентристських ідеях, які останній приніс в американську політику на противагу попереднику, зокрема, досягненні більшої соціальної справедливості у забезпеченні представників різних соціальних груп медичними та іншими послугами, підвищенні ролі соціальної солідарності й збільшенні оподаткування економічних структур, які повинні робити більший фінансовий внесок у вирішення суспільних проблем, поверненні уваги до питань охорони навколишнього середовища, проблем клімату тощо.

Подальші події у різних країнах, зокрема вибори органів влади, здається, підтвердили гіпотезу О. Фісуна. Найяскравіше цьому підтвердження – вибори бундестагу ФРН, де вперше за багато років соціал-демократи випередили правоцентристський блок ХДС/ХСС та, вірогідно, очолять майбутній уряд. Ще один приклад – Ізраїль, де ідеологічно різношерстній опозиції, але до якої входили й лівоцентристські партії, вдалося відсторонити від влади «політичного довгожителю» Б. Нетаньяху та його правоцентристський блок Лікуд.

Свідченням іншого роду на користь актуалізації соціал-демократичних ідей стало запровадження провідними країнами, спочатку «великою сімкою», а потім тими, що входять до G-20, загальних правил оподаткування, зокрема, мінімального корпоративного податку [4].

Теза про актуалізацію в умовах пандемії ідей більшої соціальної справедливості, збільшення оподаткування заможних соціальних груп, охорони навколишнього середовища тощо здається обґрунтованою, враховуючи негативні наслідки для суспільства нинішнього стану забезпечення цих показників суспільного розвитку. Д. Родрік та С. Станчева вважають, що стратегія соціального розвитку має «відмовитись від традиційного поділу політики сприяння економічного зростання та соціальної політики. Прискорення економічного зростання потребує поширення нових технологій та виробничих можливостей серед малих компаній та серед широких сегментів робітничої сили. Вони не повинні використовуватися лише ...елітою» [7].

Те саме стосується й ще однієї складової соціал-демократичних ідей, а саме демократизації механізмів прийняття політичних рішень. Дослідники звертають увагу на те, що автор поняття біополітики М. Фуко не вважав, що остання може використовуватися лише елітами та на користь зміцнення соціальної нерівності, а допускав «альтернативну біополітику, яка поєднує індивідуальну та колективну турботу без примусу. У такій перспективі рішення про зниження мобільності та соціальне дистанціювання під час епідемій ...стануть наслідком колективних рішень, які демократично обговорюються» [8].

Проте усе це виглядає таким чином виходячи з нормативістського підходу. Водночас доказів на користь того, що політичні еліти різних країн керуються саме таким підходом, недостатньо. Навпаки, є чималі свідчення на користь зворотнього. Події у низці країн (Польща, Угорщина, Росія, Китай) свідчать, що політичні режими, які далекі від сучасної інтерпретації ідей соціальної справедливості та демократії, не лише зберігають політичні позиції, а й часто досить успішно справляються з проблемами коронавірусної пандемії. З іншого боку, рейтинг нинішнього глави американської держави, перемога якого на виборах наводилася на користь тези про актуалізацію соціал-демократичних ідей, стрімко знижується в останні місяці.

Слід сказати, що на початку пандемії багато дослідників звертались до проблеми кореляції між ефективністю протистояння пандемії та типологією політичних режимів. Й ще тоді багато вчених та спостерігачів висловлювали думку про те, що авторитарні режими більш ефективні у протистоянні пандемії, оскільки «мають більше коштів і практик контролю за суспільствами», більш надійно «контролюють державні підприємства та національні ресурси» [10].

Це підтверджується й емпіричними спостереженнями. Враховуючи дефіцит ресурсів для боротьби з пандемією, остання змушує як органи державної влади різних країн, так й структури міжнародної влади в ручному

режимі розподіляти ці ресурси, що збільшує вагу тих соціальних груп (політичних еліт), які найбільш наближені до механізмів такого розподілу. Також пандемія неминуче збільшила вагу електронних технологій у забезпеченні соціального контролю, а це також, на перший погляд, не сприяє згладжуванню соціальної нерівності та підвищення ролі політичної демократії.

Водночас інші дослідники вже раніше закликали не поспішати з висновками про ефективність авторитарних режимів. Так, на думку Ф. Фукуями, позитивний ефект протистояння пандемії залежить від сукупності інших чинників, а саме поєднання ефективності, готовності влади прислухатися до порад експертів та довіри громадян до влади [5]. На вагомість чинника довіри до влади вказує й Ш. Берман, яка вважає, що навіть примусові методи, як це було у Сингапурі, доцільні лише у тих країнах, де у громадян є високий ступінь довіри один до іншого та до політичних інститутів [6]. Схожої думки дотримуються й деякі вітчизняні фахівці. В. Пекар вважав, що найкраще з кризою можуть впоратися демократичні країни з сильними інституціями, найгірше – «демократичні країни зі слабкими інституціями, а посередині – авторитарні країни, які не можуть використовувати важливий інструмент – свідомість громадян» [2]. Таким чином, вказані дослідники, залишаючись на платформі обговорення проблеми ефективності політичних інститутів, переміщують увагу з фокусу кореляції такої ефективності та типу політичного режиму до фокусу довіри населення, яка, на їх думку, й виступає запорукою ефективності політичних інститутів у боротьбі з пандемією.

Сказане дозволяє нам зробити деякі зауваження щодо нинішньої ситуації в Україні. Автори цього матеріалу вже звертались до цієї проблеми. Зокрема, у попередніх працях ми дійшли висновку, що інституційні комплекси України, зокрема, інститути економічної політики, системи охорони здоров'я тощо, «не готові протистояти новим викликам. Основні інститути, на які покладені функції з протиборства таким викликам, демонструють малоефективну роботу, ...не відзначаються високою довірою серед громадян [3].

Цей висновок, зроблений ще у 2020 р., був підтверджений восени 2021 р., під час «третьої хвилі» пандемії. Як відомо, в цей час Україна посіла третє місце у світі за кількістю летальних випадків після США та Росії, але останні значно випереджають її за чисельністю населення. Медична система України виявилась неготовою до нових обсягів захворювання. Проте, слід зазначити, що одним з найголовніших чинників протистояння пандемії в цей час став рівень вакцинавання населення. Й за цим показником Україна пасе задніх серед цивілізованих країн. За даними Міністерства охорони здоров'я, станом на

початок листопада в Україні було зроблено 11,3 мільйонів щеплень першою дозою вакцини, а повністю вакцинованими були лише 7,9 мільйонів громадян [1]. Це менше 20% населення країни. Тобто саме такий низький рівень вакцинування став головною причиною масштабного сплеску захворювань, зокрема кількості летальних випадків. Цей факт є свідченням неефективності тієї медичної реформи, яку проводила влада, в тому числі й та, яка діяла до 2019 р., а також політики в сфері охорони здоров'я в цілому.

Причиною відмови абсолютної більшості громадян України від вакцинування є не лише незадовільний розвиток інфраструктури вакцинування (відповідальність за що також несе держава), а й низький рівень довіри населення до влади. Й причина цього полягає не в традиційній нездатності українців до консолідації, а й в діях, зокрема вищенаведених, самої держави. Крім того, ще однією пов'язаною з попередніми причиною є те, що держава станом на актуальний момент програє інформаційну війну у цій сфері. Відсутня стратегія комунікації держави із суспільством з питань вакцинування. По суті влада не здатна генерувати інші важелі впливу на зростання рівня вакцинування, окрім примусових рішень, як-от розширення переліку видів діяльності, суб'єкти яких підлягають обов'язковій вакцинації, та відсторонення громадян від роботи без збереження заробітної платні. Проте успіх останньої не беззаперечний. На момент написання даного матеріалу влада лише задекларувала намір задіяти цей план, проте емпіричні спостереження свідчать, що його реалізація може зустріти серйозний опір, зокрема й у вигляді судових позовів та, головне, саботажу з боку керівництва відповідних організацій та установ. Непрямо про це свідчить й рішення американського суду, про яке стало відомо 6 листопада, про зупинення ініціативи Президента США щодо обов'язкового вакцинування [9].

З усього наведеного слідують такі висновки.

1. Довіра громадян до влади є чинником політичних змін в умовах самої пандемії та постковідного світу. Політичні рішення, навіть якщо вони виходять з середовища еліт, повинні спиратись на загальносуспільний консенсус. Останній неможливий без дієвого діалогу між державою та суспільством.

2. Політичні еліти багатьох країн світу не змогли виробити належних каналів комунікації з різними соціальними групами. За цих умов ефективність політичних рішень, навіть примусового характеру, матиме тенденцію зниження. Зокрема, на сьогодні це властиво політичній системі України.

Список використаних джерел

1. В Украине сделали более 19 млн COVID-прививок. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4414440-v-ukrayne-sdelaly-bolee-19-mln-covid-pryvuvok> (дата звернення: 06.11.2021).
2. Пекар В. Всі відтинки української кризи. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/kriza-2020-karantin-chomu-ukrajina-postrazhdaye-bilshe-nizh-inshi-krajini-ostanni-novini-50085014.html> (дата звернення: 29.04.2020).
3. Перегуда Є.В., Аксельрод Р.Б., Яхно О.О. Особливості функціонування громадської думки в умовах пандемії. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 4. С. 67-74.
4. Позняков А. «Большая двадцатка» согласовала единый налог на корпорации. URL: <https://ru.euronews.com/2021/10/30/g20-tax-climate-vaccines-saturday> (дата звернення: 30.10.2021).
5. Фукуяма Ф. Чому одні країни успішні в боротьбі з Covid-19, а інші – ні. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-yak-rizni-krajini-boryutsya-z-pandemiyeyu-fukuyama-ostanni-novini-50086605.html?utm_campaign=Dailyraywukr&utm_content=807927186&utm_medium=Dailyray&utm_source=email. (дата звернення: 07.05.2020).
6. Berman S. Democracy, authoritarianism and crises. URL: <https://www.ips-journal.eu/regions/global/article/show/democracy-authoritarianism-and-crises-4211/> (дата звернення: 31.03.2020).
7. Rodrik D., Stantcheva S. The Post-Pandemic Social Contract. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/new-social-contract-must-target-good-job-creation-by-dani-rodrik-and-stefanie-stantcheva-2020-06?barrier=accesspaylog> (дата звернення: 10.08.2020).
8. Sotiris P. Against Agamben: Is a Democratic Biopolitics Possible? URL: <https://politcom.org.ua/protiv-agambena-vozmozhna-li-demokraticeskaja-biopolitika/> (дата звернення: 14.03.2020).
9. U.S. federal appeals court issues stay on Biden's vaccine rule for U.S. companies. URL: https://nationalpost.com/pmnl/news-pmnl/crime-pmnl/u-s-federal-appeals-court-issues-stay-on-bidens-vaccine-rule-for-u-s-companies?fbclid=IwAR0hN8AbqvplQ0bO8vWRjxqVpNjiwXyEaCHarAokvlo_wqxaW_y3zPQlvSY (дата звернення: 06.11.2021).
10. Volker K. Building the Post-pandemic World. URL: <https://lmc.icds.ee/building-the-post-pandemic-world/> (дата звернення: 15.05.2020).